

70 let FTVS - tradice vzdělávání učitelů TV v českých zemích

27.9.2023 - | Fakulta tělesné výchovy a sportu UK

Profesor PhDr. Marek Waic, CSc. se v následujícím textu pokusil připomenout tradici vzdělávání učitelů tělesné výchovy v českých zemích a společenský kontext i konkrétní okolnosti, za kterých se samostatná vysoká tělovýchovná škola zrodila.

Vzdělávání učitelů tělesné výchovy v českých zemích začalo psát svoji historii již ve čtyřicátých letech 19. století. První průkopníci výuky tělesné výchovy na školách přicházeli do Prahy z Vídně. Koncem roku 1842 byl Českým zemským sněmem z Vídně povolán Rudolf von Stephany, který začal Praze provozovat soukromý tělocvičný ústav, kde cvičili dospělí i mládež včetně děvčat, přičemž asi třetina cvičenců a cvičenek pocházela ze šlechtických rodin. Stephany byl v srpnu 1843 jmenován zemským učitelem tělocviku a za 400 zlatých ročně třikrát týdně bezplatně vyučoval tělesné výchově. Když se na podzim 1848 vrátil do Vídně, štafetu po něm převzal Čech Jan Malýpetr, který od začátku šedesátých let 19. století začal působit také na Karlo-Ferdinandově univerzitě.

Dne 26. května 1874 vydalo Ministerstvo kultu a vyučování organizační statut pro učitelské ústavy, ve kterém je tělesné výchově věnována značná pozornost. Na gymnáziích byla tělesná výchova volitelným předmětem a její případná výuka za zvláštní příplatek byla zařazena do odpoledních hodin. S tělocvičnou se při výstavbě, či výběru budovy pro gymnázia nepočítalo, takže se studenti většinou věnovali, pokud to počasí dovolilo, pohybovým aktivitám pod širým nebem. V roce 1892 začal v Praze fungovat kurz pro budoucí učitele tělesné výchovy, v roce 1896 rozdělen na český a německý. V roce 1906 byl český kurz připojen k anatomickému ústavu Lékařské fakulty Univerzity Karlovy.

Potřeba fyziologické rovnováhy a harmonického rozvoje osobnosti

Po vzniku samostatného Československa Sokolové na počátku roku 1919 uspořádali mezi cvičiteli České obce sokolské, učiteli tělesné výchovy, lékaři, sportovními a skautskými funkcionáři i důstojníky anketu o tělesné výchově. Podněty se pak odrazily v „Návrhu České obce sokolské na úpravu tělesné výchovy v republice Československé“, který zaslalo vedení Sokola ministerstvům, jejichž kompetence se tělesné výchovy dotýkala. Zmíněný návrh, jenž v konečné verzi koncipoval hlavně prof. MUDr. Karel Weigner, poukazoval na škodlivé vlivy na zdraví jednotlivce i národa způsobené válkou. Zdůrazňoval potřebu tělesné výchovy pro dosažení fyziologické rovnováhy a harmonického rozvoje osobnosti, přínos tělesné výchovy pro upevnění zdraví, rozumový a mravní rozvoj člověka a také národohospodářský a branný význam tělesné výchovy. Pro školní tělesnou výchovu předložili tvůrci návrhu propracovaný systém každodenních cvičení na všech typech škol pro chlapce i dívky.

V červenci 1930 zavedlo Ministerstvo školství a národní osvěty pro uchazeče o kurz přijímací zkoušky. Skládaly se z ověření tělesné síly a obratnosti, která u mužů obsahovala vrh koulí, cvičení na nářadí, skok do výšky, hod koženým míčem a účast ve zvolené hře (kopaná, házená, odbíjená a košíková). U žen byly přijímací zkoušky podobné, s jinými požadavky v jednotlivých disciplínách. Základ vzdělávacího obsahu kurzu tvořila Tyršova soustava tj. zejména cvičení na nářadí a prostná doplněná hrami, atletikou, úpoly, skautingem a plaváním. Teoretická část obsahovala teorii a metodiku tělesné výchovy, dějiny tělocviku a sportu, estetiku, anatomii, fyziologii, antropometrii a zdravotvědu. V roce 1936 bylo studium ve Vzdělávacím kurzu prodlouženo na osm semestrů.

Přeměna systému podle sovětského vzoru

Po konci druhé světové války byla obnovena činnost vysokých škol a příprava učitelů tělesné výchovy pro výuku na základních i středních školách se ocitla v gesci pedagogických fakult. Po komunistickém převratu v roce 1948 věnovala KSČ tělesné výchově a sportu značnou pozornost a po úspěchu Emila Zátopka na olympijských hrách v Londýně objevili značný potenciál špičkového sportu pro propagaci nového „lidově – demokratického“ zřízení. Nezpochybnitelnou mantrou, zejména v první polovině 50. let, se staly sovětské zkušenosti, kde už byly tři vědecké výzkumné ústavy a 11 odborných vysokých škol tělovýchovných.

Slavnostní zahájení činnosti ITVS 1. října 1953 (zleva prorektor pro pedagogickou a politicko-výchovnou práci Jan Libenský, rektor ITVS Ladislav Serbus, a ministr národní obrany Alexej Čepička.

Na rok 1952 byla naplánována radikální přeměna celého systému řízení a organizace tělesné výchovy a sportu podle sovětského vzoru a 29. dubna 1952 vyšlo stručné nařízení vlády o zřízení Institutu tělesné výchovy a sportu v Praze. Slavnostní otevření ITVS se konalo 1. října 1953 za účasti ministra národní obrany Alexeje Čepičky, předsedy Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport generála Františka Jandy a ministra školství a osvěty Ladislava Štola, které pochopitelně doprovázel nově jmenovaný rektor ITVS Ladislav Serbus. V učitelském sboru, který v roce 1953 zahajoval výuku na ITVS, nalezneme výrazné sportovní osobnosti, např. katedru atletiky vedl všestranný atlet Karel Kněnický, který reprezentoval na olympijských hrách v letech 1928 a 1936.

Jednotné teplákové soupravy a ranní nástupy

Učitelé a studenti našli svůj domov v bývalém sídle Československé obce sokolské v Tyršově domě. Sokolská obec přestala existovat a akademici ITVS se tak mohli těšit nejen z místa v centru Prahy se silným geniem loci, ale především měli k dispozici tělocvičnu, bazén a další sportovní zařízení. Skladba studijního kurikula zahrnovala dějiny a teorii tělesné výchovy, pedagogiku, psychologii, biomedicínské předměty - anatomii, fyziologii, biomechaniku, hygienu a první pomoc. Z praktických předmětů studenti absolvovali nejvíce gymnastiky (322), možná i proto, že vedoucím katedry gymnastiky byl rektor Ladislav Serbus.

Tyršův dům - sídlo ITVS.

Posluchači institutu dále museli studovat tzv. marxismus-leninismus, včetně sovětských zkušeností a ruštinu. Od roku 1954 byl na ITVS konstituován vojenský obor jehož frekventanti podléhali ve studiu rektorovi a při vojenském výcviku armádnímu velení. A také život v prvních letech na ITVS provázal polovojskový režim. Studenti a studentky povinně bydleli na koleji, nosili jednotné teplákové soupravy, každodenně se konaly ranní nástupy.

Zatnout zuby

Založením Institutu tělesné výchovy a sportu se naplnilo úsilí velkých osobností tělocvičné vědy i praxe na čele s Karlem Weignerem. Skutečnost, že sen tělocvikářů meziválečné generace, kteří byli bytostnými demokraty a většinou sokolskými činovníky se uskutečnil v roce vrcholícího kultu stalinismu, je možné chápat jako paradox. Čas, který byl působení samostatné vysoké tělocvičné školy vymezen je krátký. Převratné změny organizace sportu v Československu, kterou přinesl vznik Československého svazu tělesné výchovy v březnu 1957 a další reorganizace vysokých škol v letech 1958 a 1959 ukončily existenci samostatné vysoké tělovýchovné školy.

Vládní nařízení vydané v září 1958 ve svém prvním paragrafu uvádí, že: „z Institutu tělesné výchovy a sportu v Praze se zřizuje fakulta téhož názvu na Universitě Karlově v Praze“. Činnost ITVS, jako samostatné vysoké školy je proto těžké hodnotit. Stopu, kterou zanechal, však rozhodně nelze

přehlédnout. Mnoho generací, kteří ITVS a později FTVS UK absolvovali, byli a jsou na svoji školu právem hrdí.

Vystudovat „*insták*“ totiž znamenalo nejen něco umět, ale také schopnost se naučit i to, co mi nejde:
Zatnout zuby, abych dorazil do cíle.

<https://ftvs.cuni.cz/FTVS-68.html?locale=cz&news=19752>